

Ewa Wanda MARUSZEWSKA
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
ewa.maruszewska@ue.katowice.pl

ETYCZNE ASPEKTY ZARZĄDZANIA Z PUNKTU WIDZENIA RACHUNKOWOŚCI W ŚWIETLE TEORII AGENCJI ORAZ TEORII INTERESARIUSZY

Streszczenie. W dobie rozdzielenia funkcji właścicielskich oraz zarządzających prezentacja wyników działalności jednostki nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ stanowi podstawę do przeprowadzenia rozrachunku zarządzającego z właścicielem. Celem artykułu jest prezentacja zagadnienia zarządzania wyborami w rachunkowości, które to decyzje podejmuje zarządzający jednostką, a które wpływają na organizację i tworzenie informacji dostarczanych interesariuszom jednostki. Dla przeprowadzenia rozważań wykorzystano teorie stosowane w naukach ekonomicznych: teorię interesariuszy oraz teorię agencji.

Słowa kluczowe: zarządzanie zyskami, polityka rachunkowości, etyka w rachunkowości, teoria agencji, teoria interesariuszy

ETHICAL ASPECTS OF ACCOUNTING DECISIONS MADE BY MANAGERS IN THE CONTEXT OF AGENCY AND STAKEHOLDERS THEORIES

Summary. In the era of ownership and management separation, the presentation of financial results of an entity is of crucial importance. It serves as a fundament of management-owner financial settlement. The aim of the paper is to present the issues relating to choices made in accounting policy that are decided by management and that influence the way accounting information is created and disclosed in financial reports. Agency as well as stakeholder theories were used in order to present author's deliberations about the importance of ethics.

Keywords: earnings management, accounting policy, accounting ethics, agency theory, stakeholder theory

1. Wprowadzenie

Podstawowa funkcja informacyjna rachunkowości podkreśla znaczenie tworzenia i komunikowania informacji ekonomicznych szerokiemu gronu użytkowników sprawozdań finansowych. Celem informacji prezentowanych w sprawozdaniach jest komunikowanie o sytuacji finansowej oraz o dokonaniach finansowych jednostki w sposób jasny i rzetelny. Metody, którymi posługuje się rachunkowość dla wyrażenia ekonomicznych aspektów funkcjonowania jednostki, mają na celu wierne odzwierciedlenie rzeczywistości ekonomicznej podmiotu, co może służyć do określenia wartości przedsiębiorstwa i przeprowadzania transferów bogactwa pomiędzy uczestnikami rynków kapitałowych i pomiędzy klasami społecznymi [Dobija 2010]. Choć rachunkowość jest zwartym systemem opartym na ugruntowanych podwalinach koncepcyjnych, to w wielu obszarach przyjmuje elastyczne rozwiązania, które umożliwiają dostosowanie do charakteru i zakresu przeprowadzanych operacji czy sytuacji prawnej jednostki. Podejmowanie decyzji w ramach elastycznych norm rachunkowości zostało powierzone kierownictwu jednostki. Zatem to zarządzający, a nie właściciele podmiotu decydują, jakie metody jednostka wykorzystuje do tworzenia i komunikowania informacji dostarczanych przez system informacyjny rachunkowości.

Kryteriami wyborów dokonywanych przez zarządzających może być więc nie tylko tworzenie i komunikowanie wiarygodnego obrazu sytuacji finansowej jednostki, lecz także mogą one wynikać z innych uwarunkowań prowadzonej działalności gospodarczej. Zagadnienie wyborów dokonywanych przez menedżerów w ramach dozwolonych metod rachunkowości stanowi także problem etyczny, ponieważ każdy czyn ma swoje konsekwencje etyczne. Postrzeganie prawdy, w rachunkowości rozumiane jako wierne odzwierciedlenie rzeczywistości ekonomicznej [Maruszewska 2014], może kształtować wybory realizowane przez zarządzających. Odbiór rzeczywistości i postrzeganie prawdy są też determinowane przez zasady rozrachunku zarządzającego z właścicielem [Żak 2014], co dokładnie opisano w teorii agencji. Wzajemne powiązania jednostki z interesariuszami pozwalają zarządzającym traktować kierowane przez nich przedsiębiorstwo jako system funkcjonujący na podstawie obowiązujących umów, co również może kształtować ich wybory.

2. Szeroki krąg interesariuszy podmiotu

Współczesne przedsiębiorstwa kontrolują ogromną ilość zasobów materialnych, niematerialnych, ludzkich czy ekologicznych, co daje osobom zarządzającym nimi potężną władzę. Zadaniem rachunkowości jest m.in. komunikowanie o wykorzystaniu kontrolo-

wanych zasobów szerokiemu gronu interesariuszy zainteresowanych skutkami działalności jednostki w określonej społeczności. Rzetelne komunikowanie o efektywności i ekonomiczności podejmowanych działań, a nade wszystko o ich zgodności z obowiązującymi zwyczajami i normami społecznymi wymaga nie tylko odpowiedniego ukształtowania systemu informacyjnego rachunkowości, lecz także – na poziomie zarządzania jednostką – wyznaczenia celów do osiągnięcia, które służą nie tylko egoistycznym potrzebom przedsiębiorstwa, ale mają się również przyczynić do spełnienia oczekiwań i interesów interesariuszy, przede wszystkim właścicieli kapitału ulokowanego w jednostce.

Uprzywilejowanie inwestorów, jako grupy interesariuszy, jest wynikiem ciągle obecnego dogmatu maksymalizacji zysku oraz pierwszeństwa podyktowanego posiadanym prawem własności kapitału. Właściciele, z racji zainwestowanych w jednostkę zasobów, oczekują pomnażania kapitału. Obecni właściciele są grupą uprzywilejowaną w stosunku do potencjalnych inwestorów i pozostałych interesariuszy jednostki, również z powodu ponoszonego ryzyka dotyczącego działalności prowadzonej przez przedsiębiorstwo. Dlatego też w kręgu ich zainteresowania znajdują się wszelkie informacje ekonomiczne pozwalające na ocenę sytuacji finansowej jednostki w obszarze wypłacalności, płynności czy rentowności oraz przyszłych perspektyw zyskowności.

Druga pod względem ważności grupa interesariuszy [Rezaee 2009, s. 11], **kredytodawcy**, oczekuje terminowej spłaty wierzytelności i dlatego szczególnej uwadze podlegają umowy dotyczące oprocentowania kapitału czasowo alokowanego w przedsiębiorstwie. Struktura kapitału istniejąca w przedsiębiorstwie, tj. stosunek kapitału obcego do kapitału właścicieli, oraz fakt, czy zarządzający podmiotem również mają udziały w kapitale podstawowym, mogą wpływać na decyzje podejmowane przez zarządzających odnośnie do kształtowania wartości dla interesariuszy. Jeżeli właściciele korzystają z dywidendy jako formy zwrotu z inwestycji (nie pozostawiając wygenerowanych zysków w jednostce), ich interesy mogą stać w sprzeczności z interesami zarządzających i skutkować to może zawieraniem umów z kredytodawcami w taki sposób, aby przekazać im część wygenerowanej wartości. Również znaczny udział kapitału kredytodawców w całości kapitału może determinować preferowanie tej grupy interesariuszy przed obecnymi inwestorami, co obserwuje się obecnie w przedsiębiorstwach japońskich i niemieckich.

Właściciele, kredytodawcy oraz analitycy oceniający działalność przedsiębiorstwa tworzą grupę interesariuszy określaną mianem instytucji finansowych¹. Druga grupa interesariuszy dotyczy otoczenia biznesowego, w którym jednostka prowadzi swoją działalność. Zalicza się do niej kontrahentów, konsumentów, pracowników oraz konkurentów.

¹ Oczywiście jest, że nie w każdym przypadku właściciel jednostki będzie instytucją finansową w powszechnym rozumieniu tego słowa. Zaprezentowana klasyfikacja ma na celu grupowanie interesariuszy o podobnych oczekiwaniach i interesach. Klasyfikację podano [za:] Practices and Principles for Successful Stakeholder Engagement, www.sustainability.com, data dostępu styczeń 2015.

Klienci, którzy wymieniają dobra i zasoby pieniężne z przedsiębiorstwem, oczekują korzyści z zawartych transakcji w postaci niskiej ceny, wysokiej jakości, ale i długiego okresu gwarancji czy terminowości dostaw. Dostawcy swoje interesy również realizują przez zawierane z przedsiębiorstwem umowy, jednak ich oczekiwania dotyczą uzyskania wysokich cen za zbywane dobra, krótkich terminów płatności czy właściwej obsługi. Niektóre z wymienionych oczekiwań kontrahentów mogą stać w sprzeczności z celami samego przedsiębiorstwa i z celami właścicieli jednostki. Dostawcy, odbiorcy i dane przedsiębiorstwo są jednak jednostkami wzajemnie od siebie zależnymi², zatem w ich wspólnym interesie – pomimo iż ich oczekiwania nie zawsze są zgodne – jest uzgodnienie korzystnych dla obu stron warunków współpracy.

Równie ważną grupą interesariuszy są **pracownicy**, którzy oczekują od przedsiębiorstwa wysokiego wynagrodzenia w zamian za świadczoną pracę. W obszarze ich zainteresowań jest ogólna sytuacja przedsiębiorstwa; mogą oni także zwracać uwagę na reputację jednostki w społeczności lokalnej lub międzynarodowej. Działając krótkowzrocznie, pracownicy mogą kierować się celami maksymalizacji własnych korzyści, co stoi w konflikcie zarówno z celami zarządzających, jak i właścicieli. Pracownicy zainteresowani własnym rozwojem mogą z kolei upatrywać swoich szans w nowych przedsięwzięciach, w które angażuje się przedsiębiorstwo.

Trzecia grupa interesariuszy obejmuje podmioty administracji, do których zalicza się zarówno organy ustawodawcze, jak i rząd wraz ze swoimi agendami oraz innymi organami administracji publicznej, z którymi współpracuje jednostka. Oczekiwania tej grupy są zależne od powiązań pomiędzy jednostką a organem i mogą dotyczyć weryfikacji wypełniania określonych obowiązków, np. w ramach uprawnień nadanych podmiotowi lub wymogów ochrony środowiska czy relacji z pracownikami.

Ostatnia, czwarta grupa interesariuszy zawiera **organizacje działające dla zabezpieczenia określonych interesów**. Wśród nich można wymienić izby handlowe, organizacje proekologiczne oraz szeroko rozumianą społeczność, w której przedsiębiorstwo prowadzi swoją działalność. Szczególnie mocno w tym zakresie działają organizacje proekologiczne stojące na straży zabezpieczania zasobów naturalnych dla przyszłych pokoleń, które wnioskuje o poszerzenie definicji kapitału o kapitał naturalny. Tym samym popularyzują wycenę zasobów naturalnych wykorzystywanych przez jednostkę i ich prezentację w sprawozdaniach finansowych³. Wzrost aktywności różnego rodzaju grup

² Zależność rozumie się jako powiązania pomiędzy jednostkami na skutek prowadzonej działalności. Przykładem zależności przedsiębiorstw jest upadłość wielu przedsiębiorstw z branży budowlanej w 2012 roku w Polsce, które na skutek nierzetelności kontrahentów i zatorów płatniczych utraciły płynność.

³ Zagadnieniem ekonomicznych kosztów eksploatacji środowiska naturalnego i ochrony bioróżnorodności zajmuje się projekt rozpoczęty przez państwa z grupy G8 i wspomagany finansowo przez Unię Europejską, Niemcy, Wielką Brytanię, Holandię, Norwegię, Japonię i Szwecję: The Economics of Ecosystems and Biodiversity. Organizacja współpracuje z Programem Środowiskowym Organizacji Narodów Zjednoczonych.

W obszarze rachunkowości wypowiedział się na ten temat Wojciech A. Nowak. Nowak W.A.: Koszty środowiskowe w rachunkowości i sprawozdawczości finansowej w świetle regulacji Unii Europejskiej.

społecznych wynika ze świadomości, że bardzo często to społeczności lokalne ponoszą konsekwencje nietrafionych (i/lub nieetycznych) decyzji podejmowanych przez zarządzających przedsiębiorstwami, których to odpowiedzialność jest ograniczona jedynie do posiadanych kapitałów.

Teoria interesariuszy (ang. *stakeholders theory*) zakłada⁴, że każdy z wymienionych interesariuszy zależy w jakiś sposób od przedsiębiorstwa i oddziałuje na dane przedsiębiorstwo bezpośrednio lub pośrednio przez zawierane z jednostką umowy lub wskutek posiadanej legitymacji prawnej do oczekiwania określonych działań [Zattoni 2011]. Każdy z interesariuszy jest zatem zainteresowany całością działalności prowadzonej przez jednostkę lub określonymi skutkami tej działalności. Zarządzający podmiotem mają najlepszą wiedzę o jego sytuacji finansowej oraz są świadomi oczekiwań interesariuszy i dlatego komunikując o wykorzystaniu zasobów i dokonaniach jednostki, mogą wpływać na informacje ekonomiczne prezentowane w sprawozdaniach finansowych, próbując kształtować określone zachowania interesariuszy podmiotu. Raportowanie finansowe służy m.in. komunikowaniu o efektywności i ekonomiczności podejmowanych działań na podstawie wyznaczonych przez zarządzających celów działalności podmiotu. Współcześnie podstawowym miernikiem efektywności i ekonomiczności gospodarowania powierzonym kapitałem jest wynik finansowy, dlatego jego wielkość i struktura ma pierwszorzędne znaczenie w sprawozdaniu finansowym. Z tego też powodu zarządzający wpływają na wynik finansowy przez pozycje go kształtujące, m.in. wykorzystując elastyczne normy rachunkowości [Parfet 2000; Kayousy... 2010; Indjejikian... 2009; Dechow... 2010; Klein 2002]. Celem takich działań może być także preferowanie określonej grupy użytkowników wynikające z uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, politycznych czy orientacja rynkowa wymagająca świadomości procesów zachodzących na rynku zewnętrznym [Brzostek... 2014].

3. Problem braku równowagi pomiędzy dawcami kapitału i interesami zarządzających tym kapitałem – teoria agencji

Rozdzielenie funkcji właściciela od funkcji zarządzającego występujące we współczesnych przedsiębiorstwach skutkuje koniecznością zawarcia kontraktu pomiędzy właścicielem a zarządzającym. W kontrakcie strony umawiają się na zasady współpracy,

---

Perspektywy rozwoju rachunkowości, analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce. Studia i Prace Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, t. II, 2010, s. 80-88.

⁴ Teoria interesariuszy rozumie jednostkę jako zbiór praw i obowiązków. Wywodzą się one z powiązań i wzajemnych zależności istniejących pomiędzy podmiotem gospodarującym a szeroko rozumianą grupą interesariuszy. Przedsiębiorstwa muszą wypełniać swoje zobowiązania, a ponieważ często interesy różnych interesariuszy są sprzeczne, to jednostka musi dokonywać wyboru, potrzeby którego interesariusza zaspokoi w pierwszej kolejności. Człowieka podejmującego działania w tej teorii określa się *homo socius* w odróżnieniu od *homo economicus* kojarzonego z Adamem Smithem.

Więcej patrz: Zattoni A.: Who Should Control a Corporation? Toward a Contingency Stakeholder Model for Allocating Ownership Rights. „Journal of Business Ethics”, No. 103, 2011, pp. 255-274.

w szczególności określają wzajemne obowiązki i sposoby rozliczania z ich wypełnienia. Rozrachunek pomiędzy właścicielem a zarządzającym często opiera się na wymogu osiągnięcia określonego celu, za co zarządzającemu należy się wynagrodzenie. Literatura przedmiotu prezentuje wiele badań wskazujących, że krótkoterminowy zysk stanowiący podstawę rozrachunku (wyrażonego w pieniądzu lub procentowo) generuje poważne zagrożenie, że zarządzający będą zachowywać się niezgodnie z oczekiwaniami właściciela, skupiając się na własnej użyteczności (w postaci np. osiągnięcia premii zapisanej w kontrakcie), i zgodnie z własną racjonalnością [Piaszczyk 2013; Klimczak K. 2008; Elgers 2003; Parfet 2000; Dechow... 1999]. Pomimo jednoznacznych wyników badań zysk nadal stanowi podstawowy parametr wykorzystywany w praktyce gospodarczej do rozrachunku zarządzającego z właścicielem. W związku z tym zasadna wydaje się dogłębna analiza opisanej sytuacji.

Teoria agencji opisuje konflikt interesów pomiędzy właścicielem a zarządzającym, który istnieje, nawet jeżeli strony spisały bardzo szczegółowy kontrakt [Klimczak B. 2007; Klimczak B. 2008]. Powodem takiej sytuacji jest m.in. niemożność przewidzenia wszystkich okoliczności, w jakich znajdzie się menedżer, a które będą od niego wymagać zarządzania ukierunkowanego na realizację celów. Jednak cele, którymi kieruje się w danych okolicznościach zarządzający, mogą być sprzeczne z celami właścicieli. Dotyczy to zarówno sytuacji, gdy menedżer podejmie decyzję, kierując się określonymi przez siebie celami operacyjnymi jednostki, które mogą nie realizować długoterminowych celów właścicieli, jak i sytuacji, gdy – podejmując decyzję – menedżer uwzględnia wyłącznie maksymalizację osobistej użyteczności. Skutkiem powyższego może być również zjawisko tzw. zarządzania zyskami (ang. *earnings management*), które polega na kształtowaniu wyników finansowych zgodnie z oczekiwaniami zarządu (tj. przez maksymalizację swojej funkcji użyteczności), które mogą stać w sprzeczności z interesami właścicieli i innych grup interesariuszy. Z powyższego wynika również to, że właściciele – choć mają formalną kontrolę nad jednostką – w praktyce kontroli nad zarządzającym nie sprawują. Zakres ich kontroli wynika z zawartego kontraktu z zarządzającym i dlatego teoria agencji porusza również zagadnienie weryfikacji wywiązywania się zarządzającego z powierzonych mu zadań [Dobjija 2011]. Trudności dotyczące weryfikacji prawidłowości postępowania menedżera dotyczą dwóch kwestii: kosztów kontroli oraz asymetrii informacyjnej. Podstawowe dane do weryfikacji właściciel pozyskuje z rachunkowości w postaci sprawozdań finansowych. Prezentacja rzeczywistości ekonomicznej jednostki w sprawozdaniach finansowych, jak zostało już powiedziane, jest zależna od polityki rachunkowości, którą tworzy i aktualizuje zarządzający.

Opisana sytuacja wskazuje na brak równowagi pomiędzy interesami dawców kapitału (właścicielami) a interesami zarządzających wynajętych przez właścicieli. Brak bezpośredniej kontroli zarządzającego i możliwość kierowania się przez niego osobistymi pobudkami przy podejmowaniu decyzji dotyczących przedsiębiorstwa dodatkowo kreują asymetrię

informacyjną⁵. Luka (asymetria) informacyjna w sytuacji braku zorganizowanego nacisku ze strony właściciela (np. w przypadku rozproszenia akcjonariatu) oznacza w praktyce przejęcie kontroli przez zarządzających nad przedsiębiorstwem, ponieważ to oni posiadają specjalistyczną wiedzę do zarządzania kapitałem, a ponadto mają dostęp do pełnej informacji o sytuacji jednostki. W przeciwieństwie do zarządzających informacje dostępne właścicielom są ograniczone do sprawozdań finansowych sporządzanych przez księgowych, ale przy wykorzystaniu elastycznych norm rachunkowości wybranych przez zarządzających. Jeżeli ze względu na wysokie koszty kontroli menedżerów właściciele ograniczają kontrolę do rewizji sprawozdań finansowych, to swoboda działania zarządzających umożliwia im działanie na rzecz nie tylko celów przedsiębiorstwa, lecz także na rzecz maksymalizowania swojej osobistej użyteczności. Nierównowaga pomiędzy właścicielem a zarządzającym wynika z trzech problemów. Po pierwsze, kiedy cele zarządzającego są sprzeczne z celami właściciela, ten ostatni nie jest w stanie w pełni kontrolować postępowania zarządzającego. Po drugie, menedżerowie, kierując się warunkami podpisanego kontraktu z właścicielem, mogą przyjmować inną perspektywę czasową niż dostawca kapitału. Ostatnie zagadnienie dotyczy dostępu do informacji o sytuacji jednostki; menedżerowie mają pełną informację o sytuacji finansowej jednostki, podczas gdy właściciele zależni są od danych dostarczanych przez zarządzających. Od ich profesjonalizmu, w tym etycznego postępowania, zależy jakość dostarczanych właścicielom danych.

4. Znaczenie etyki dla wiarygodności informacji tworzonych w systemie informacyjnym rachunkowości

W neoklasycznej teorii ekonomii przyjmuje się, że przedsiębiorstwo działa w celu maksymalizowania własnego zysku [Hernandez-Murillo... 2012; Becchetti... 2005; Googins... 2010]. Powyższe jest prawdziwe także w stosunku do pojedynczej osoby działającej racjonalnie, tj. maksymalizującej swoje korzyści [Rudolf 2013]. Wielokrotnie jednak udowodniono w praktyce, że podmioty gospodarcze działają dla osiągnięcia bardziej złożonych celów, o czym świadczy m.in. rozwój nowej teorii ekonomii instytucjonalnej [Rudolf 2010]. Podobnie rzecz ma się z menedżerami. Motywy, którymi kierują się przy podejmowaniu decyzji, odnoszą się do maksymalizowania użyteczności rozumianej jako pewna wielkość psychologiczna [Tyszka... 2013], miara satysfakcji decydenta z powodu uzyskania dengo wyniku (np. jakiegoś dobra, pozycji na rynku itp.).

⁵ Teoria asymetrii ukształtowała się w latach 60. i 70. XX wieku i dotyczy ona nierównego dostępu graczy rynkowych do informacji oraz możliwości podejmowania decyzji w takiej sytuacji.

Więcej patrz: Blajer-Gołębiowska A.: Modelowanie niepełnej informacji za pomocą teorii gier. Działania ekonomiczne podmiotów rynkowych. Szczecin 2007, s. 58-67.

Polityka rachunkowości, w praktyce gospodarczej stanowiąca dokument opisujący wybory dokonane przez zarządzających dla tworzenia i komunikowania informacji o sytuacji finansowej i działaniach podmiotu, ma na celu standaryzację, służy ograniczaniu różnorodności w procesie zmierzającym do określenia optymalnych metod pomiaru i prezentacji zasobów oraz operacji gospodarczych podmiotu. Polityka rachunkowości powstaje zatem jako rezultat świadomych wyborów, których dokonują zarządzający jednostką. Powyższe rozważania wskazują też, że elastyczne normy rachunkowości mogą być wykorzystywane przez zarządzających przedsiębiorstwami do realizacji celów wynikających z istniejących zależności pomiędzy przedsiębiorstwem a jego interesariuszami (teoria interesariuszy) lub do rozrachunku agenta z właścicielem (teoria agencji). Stąd wybory dokonywane w ramach dozwolonych prawem norm rachunkowości oznaczają *de facto* zarządzanie ukierunkowane na maksymalizację funkcji użyteczności przedsiębiorstwa i/lub zarządzającego tym przedsiębiorstwem. W związku z powyższym, zdaniem autorki, kryterium decyzyjnym nie w każdym przypadku będzie wyłącznie tworzenie jasnego i wiarygodnego obrazu podmiotu, jak zakłada teoria rachunkowości. Motywy, którymi kierują się podejmujący te decyzje, mogą być bardziej złożone, co powoduje, że ocena etyczna podjętej decyzji może być jedynym kryterium wartościującym. Należy podkreślić, że takie postępowanie nie jest naganne, ponieważ zasady postępowania i kodeksy etyki menedżera wymagają od zarządzających m.in. doceniania i aktywnego śledzenia tego, na czym skupiona jest uwaga uznanych interesariuszy, oraz uwzględniania z należytą starannością ich interesów przy podejmowaniu decyzji i prowadzeniu działalności gospodarczej [Gasparski W. 2013]. Z drugiej jednak strony menedżerowie powinni mieć świadomość istniejącego konfliktu pomiędzy ich własną rolą (jako interesariusza wewnętrznego) a ich prawną i moralną odpowiedzialnością za interesy wszystkich interesariuszy. Dlatego w celu etycznego podejmowania decyzji w ramach polityki rachunkowości konieczne są świadomość i zdefiniowanie istniejącego konfliktu wraz z określeniem czynników, które mogą stanowić zachęty do określonych wyborów.

Decyzje podejmowane przez zarządzających w ramach kształtowania polityki rachunkowości podlegają zatem nie tylko ocenie zgodności z regulacjami prawnymi i celami organizacji, lecz także ocenie moralnej. Ocena moralna podjętej decyzji nie jest zagadnieniem łatwym, o czym przekonują istniejące debaty filozofów moralnych [Tyszka 2013]. Utylitarysty utrzymują, że moralna ocena działania powinna się opierać na jego konsekwencjach. Zgodnie z tym nurtem działanie słuszne to takie, które wywołuje najlepszy skutek. Z kolei deontolodzy twierdzą, że ocena moralna czynu nie opiera się na jego konsekwencjach, ale na jego wewnętrznej właściwości lub niewłaściwości, dlatego kradzież nigdy nie powinna zostać usprawiedliwiona moralnie, tj. bez względu na skutek jest ona wewnętrznie niewłaściwa. Badania psychologiczne natomiast pokazują, że ludzie stosują oba wymienione podejścia do oceny moralnej podejmowanych przez siebie decyzji w zależności od tego, jak silne emocje moralne wzbudza u danej jednostki naruszenie normy moralnej.

Ponadto wskazuje się, że w sytuacjach konfliktu interesu własnego i norm moralnych pojawia się skłonność do zniekształcania norm moralnych [Kołodziej 2012].

5. Wnioski

Zgodnie z teorią agencji osoby zarządzające jednostkami gospodarczymi wykonują swoje obowiązki na podstawie umowy podpisanej z mocodawcą, wykorzystując posiadane przez siebie umiejętności i wiedzę. Jeżeli agent dobrze wywiązuje się ze swoich obowiązków, umowa przewiduje nagrodę w postaci np. premii lub innej formy dodatkowego wynagrodzenia. Możliwy jest też drugi scenariusz. Osoba mianowana do zarządzania przedsiębiorstwem źle wypełnia swoje obowiązki, co w skrajnym przypadku może skutkować bankructwem jednostki. Największe konsekwencje w takim przypadku ponoszą inwestorzy, którzy tracą ulokowany w jednostce kapitał i którzy jednocześnie – zgodnie z powszechnie rozumianą sprawiedliwością – mogą oczekiwać ukarania sprawców bankructwa przedsiębiorstwa, opierając się na obowiązującym prawie i zawartej umowie. Zatem odpowiedzialność wobec inwestorów rozciąga się nie tylko na obowiązek informowania właścicieli o dokonaniach zwiększających ich bogactwo. Zarządzający może być pociągnięty do odpowiedzialności także w przypadku niewywiązania się z podjętych zobowiązań.

Regulacje prawne i zawarte umowy wyznaczają ramy, w jakich agent może się poruszać, a kary za naruszenie tych zasad działają zastraszająco. Istniejące umowy mają na celu zdefiniowanie odpowiedzialności agenta i jednocześnie służą odwiecieniu ich od zachowań niezgodnych z zasadami. W sprawiedliwym rozrachunku z agentem przeszkodą może być otoczenie, w którym agent działa. Uwarunkowania społeczne, ekonomiczne i prawne powodują, że nie każde działanie przynosi pierwotnie oczekiwany skutek, ponieważ mogą oddziaływać na nie czynniki niezależne od zarządzającego podmiotem. Osoby podejmujące decyzje o gospodarowaniu powierzonymi zasobami nie działają w izolacji, ale przez swoje decyzje kształtują otoczenie, jednocześnie dostosowując się do zmieniających się warunków funkcjonowania jednostki. Wzajemne powiązania powodują, że zarządzający są obarczeni dużym ryzykiem swojej działalności oraz narażeni są na wiele niepewności. Odbiór dynamicznych potrzeb interesariuszy jest równie ważny w gospodarowaniu jednostką jak stosowanie się do ściśle określonych norm, regulacji prawa czy wymogów formalnych prowadzenia działalności gospodarczej.

Powyższe rozważania wskazują, że elastyczne normy rachunkowości mogą być wykorzystywane przez zarządzających przedsiębiorstwami do realizacji celów wynikających z istniejących zależności pomiędzy przedsiębiorstwem a jego interesariuszami (teoria interesariuszy) lub do rozrachunku agenta z właścicielem (teoria agencji). Stąd wybory dokonywane w ramach dozwolonych prawem norm rachunkowości oznaczają *de facto*

zarządzanie ukierunkowane na maksymalizację funkcji użyteczności przedsiębiorstwa i/lub zarządzającego. W opisanych przypadkach istnieje poważne zagrożenie, że osłabiona będzie wiarygodność danych dostarczanych w sprawozdaniach finansowych, ponieważ teoria rachunkowości zakłada, że dokonując wyborów, decydent kieruje się wyłącznie zasadą jasnego i rzetelnego obrazu. Istniejące zależności pomiędzy przedsiębiorstwem i zarządzającym a szerokim gronem interesariuszy, w tym w szczególności właścicielem, generują jednak inne przesłanki, które mogą stanowić ważny czynnik decyzyjny w procesie wyboru elastycznych norm rachunkowości. Kierowanie się w procesie decyzyjnym innymi przesłankami niż założenia teorii rachunkowości nie oznacza wyboru nieetycznego w każdym przypadku. Jednak dla oceny moralnej konieczna jest wrażliwość na etyczne aspekty zarządzania w rachunkowości. Zasady etyczne zarządzającego są spoiwem, a zarazem elementem zapewniającym prawidłowe funkcjonowanie umów oraz decydującym o powodzeniu podejmowanych działań. Etyka stanowi odbicie istniejących stosunków, głównie społeczno-ekonomicznych. Kształtuje się pod wpływem zaufania, na którym członkowie danej społeczności budują swoją moralność. Moralność w przedsiębiorstwie stanowi o akceptowalnych wspólnie i uznawanych normach, zasadach, wartościach oraz działaniach. Może się wydawać, że przedsiębiorstwo stanowi kombinację całkowicie odmiennych porządków, wymiarów, dla których trudno o wspólny mianownik. Jednak etyka zawodowa może stanowić łącznik pomiędzy różnymi wymiarami działalności jednostek gospodarujących.

Bibliografia

1. Becchetti L., Giallonardo L., Tessitore M.E.: Corporate Social Responsibility and Profit Maximizing Behaviour. Working Paper presented at the 2005 Annual Meeting of the EARIE and at the 2005 Meeting of the Association of Studies on Income Inequality.
2. Błajer-Gołębiwska A.: Modelowanie niepełnej informacji za pomocą teorii gier, [w:] Działania ekonomiczne podmiotów rynkowych, red. D. Kopycińska, Wyd. Katedry Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, s. 58-67.
3. Brzostek K., Michna A.: Perspektywa behawioralna orientacji rynkowej. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 74, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2014, s. 471-486.
4. Dechow P., Ge W., Schrand C.: Understanding Earnings Quality: A Review of the Proxies, their Determinants and Their Consequences. "Journal of Accounting and Economics", No. 50, 2010, p. 344-401.
5. Dobija D.: Audyting jako element ładu korporacyjnego. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, nr 64, 2011, s. 25-37.
6. Dobija D.: Dylematy standaryzacji sprawozdawczości finansowej, wyceny i pomiaru ryzyka. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, nr 57, 2011, s. 5-14.

7. Elgers P.T., Pfeiffer R.J. jr, Porter S.L.: Anticipatory Income Smoothing: a Re-examination. *Journal of Accounting and Economics*, No. 35, 2003, p. 405-422.
8. Gasparski W.: Menedżer – deontologia zawodu, [w:] Gasparski W. (red.): *Biznes, etyka, odpowiedzialność*. Wydawnictwa Profesjonalne PWN, Warszawa 2013, s. 313.
9. Googins B., Mirvis P.: *CSR and Profit Maximization, Value Creation, or Something More?* Business Civic Leadership Center, 2010.
10. Hernandez-Murillo, Martinek Ch.J.: Corporate Social Responsibility Can Be Profitable. „The Regional Economist”, www.stlouisfed.org, data dostępu: czerwiec 2014.
11. Indjejikian R., Matejka M.: CFO Fiduciary Responsibilities and Annual Bonus Incentives. „*Journal of Accounting Review*”, No. 47, 2009, p. 1061-1090.
12. Kavousy E., Fard H.R.V., Kangarluei S.J., Bayazidi A.: The Relationship between Ethics Criteria and Earnings Management in Accepted Companies in Teheran Stock Exchange. “*European Journal of social Sciences*”, No. 14, 2010, p. 455-463.
13. Klein A.: Audit Committee, Board of Director Characteristic, and Earnings Management. “*Journal of Accounting and Economics*”, No. 33, 2002, p. 375-400.
14. Klimczak B.: Konflikt interesu, [w:] *Etyka i ekonomia*. Red. Klimczak B, Lewicka-Strzałecka A., Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Warszawa 2007, s. 67 i następne.
15. Klimczak B.: *Między ekonomią a etyką*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 124 i następne.
16. Klimczak K.M.: Dylematy ujęcia ryzyka w teorii ekonomii. *Acta Universitatis Lodzianensis*, nr 221, 2008, s. 359-376.
17. Kołodziej S.: Moral dilemmas in entrepreneurs' decisions. “*Theory of Management 6*”, The Selected Problems for the Development Support of Management Knowledge Base, Faculty of Management Science and Informatics, University of Zilina, Institute of Management by University of Zilina, p. 178-181.
18. Maruszewska E.W.: *Etyka we współczesnej rachunkowości a wiarygodność informacji w niej tworzonych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2014, s. 38 i następne.
19. Nowak W.A.: Koszty środowiskowe w rachunkowości i sprawozdawczości finansowej w świetle regulacji Unii Europejskiej. *Perspektywy rozwoju rachunkowości, analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce*. *Studia i Prace Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, t. II, Kraków 2010, s. 80-88.
20. Parfet W.U.: Accounting Subjectivity and Earnings Management: A Preparer Perspective. “*Accounting Horizons*”, No. 14, 2000, p. 481-488.
21. Piaszczyk A.: Ryzyko oszustwa, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa. Problemy kwantyfikacji ryzyka gospodarczego*. Red. Micherda B., Andrzejewski M., Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2013, s. 172-180.
22. Rezaee Z.: *Corporate Governance and Ethics*. Wiley 2009, p. 11.
23. Rudolf S.: Nowa ekonomia instytucjonalna. *Przedsiębiorstwo Przyszłości*, nr 1(2), 2010, s. 9-21.
24. Rudolf S.: Współzależności oportunistyczne interesariuszy w nadzorze korporacyjnym. *Ekonomia*, nr 4(25), 2013, s. 260-272.

25. Tyszka T., Macko A., Oceny i decyzje moralne, [w:] Gasparski W. (red.): Biznes, etyka, odpowiedzialność. Wydawnictwa Profesjonalne PWN, Warszawa 2013, s. 319.
26. Zattoni A.: Who Should Control a Corporation? Toward a Contingency Stakeholder Model for Allocating Ownership Rights. „Journal of Business Ethics”, No. 103, 2011, p. 255-274.
27. Practices and Principles for Successful Stakeholder Engagement, www.sustainability.com
28. Żak K.: Rynek kapitałowy jako zewnętrzny, instytucjonalny mechanizm nadzoru korporacyjnego. Journal of Management and Finance, No. 12, 2014, p. 59-73.

Abstract

In the era of ownership and management separation, the presentation of financial results of an entity is of crucial importance. It serves as a fundament of management-owner financial settlement. The aim of the paper is to present the issues relating to choices made in accounting policy that done by management and that influence the way accounting information is created and disclosed in financial reports. Agency as well as stakeholder theories were used in order to present author's deliberations about the importance of ethics.